

Published on www.bilvavi.net

ספר דרך השם 036 חלק א פרק ה > [Home](#)

ספר דרך השם 036 חלק א פרק ה

והנמצאים השפלים ענפים ותולדות לכוחות ההם, ונקשרים זה בזה כטבעות השלשלת. אם כן יש נבדלים למעלה שהם הכוחות. יש תחתונים למטה שהם השפלים, וזה נקרא שלשלת. מדוע בעומק זה נקרא שלשלת? בפשטות – מפני שזה משתלשל, ובעומק, שלשלת זה מלשון שלוש. מדוע זה קשר של שלוש, לכן מוסיף הרמח"ל, **עוד מסורת בידינו, שעל כל עצם וכל מקרה שבנמצאים השפלים האלה, הופקדו פקידים מן הסוג המלאכיים שזכרנו למעלה.** נמצא אם כן שהשורש הוא בנבדלים בכוחות, הוצאתם לפועל על ידי המלאכים והתגלותם בפועל בשפלים, אלה שלושת המדרגות היוצרות את השלשלת, המשתלשלת ועוברת תהליך משולש, שלוש מדרגות – כוחות ומלאכים, הם הנבדלים והוצאתם לשפלים. ומה ענינם של המלאכים? **משאם לקיים העצם ההוא** זה עצם קיומו של הדבר, **או המקרה ההוא**, אלה המדרגות שמשנתות, מצד כך זה מקרה, כי ישנו שינוי ממדרגה למדרגה, הרי שכל היותה במדרגה הזו נקרא מקרה ולא עצם – עצם הוא עצם ההיות, והמדרגה המשתנית – נקראת מקרה. **בנמצאות השפלים כפי מה שהוא, ולחדש מה שראוי להתחדש בשפלים, כפי הגזרה העליונה.** בעליון, מציאות הדבר איננה מתחדשת, אלא זה ריבוי אור ומיעוט אור, בתחתון הגדרת הדבר – שיש צורה של דברים שהם חדשים, ניתן דוגמא ברורה, הגילוי מתגלה בתחתון כשהאב מוליד את בנו, אז הבן נראה דבר חדש גמור. בשורש העליון לא מתגלה שהבן זה דבר חדש, אלא זה אור שהיה בכח ויצא לפועל, מה שאין כן למטה, כלפי עין הרואה זה נראה כדבר חדש לגמרי. ודאי שאליבא דאמת בדקות מאחר וזה משתלשל מן העליון ובעליון זה איננו חידוש גמור, אז גם בתחתון זה אינו חידוש גמור, זולת הבחירה, כפי שיתבאר לקמן, שכן יוצרת חידוש גמור. אבל זולת הבחירה – אין חידוש גמור. בעליון זה נראה כדבר שאינו מחודש, אלא כהוצאה מהכח אל הפועל, שהכוחות הנבדלים יוצאים על ידי הכח המלאכי הנבדל והרי שזה ניכר שזה איננו חידוש אלא תהליך של הוצאה לפועל. לעומת כך למטה זה נראה כמציאות חדשה שיוצאת לפועל ממש.

ג. ואמנם, עיקר מציאות העולם ומצבו האמיתי, הוא בכוחות ההם העליונים. איפה העיקר ואיפה הטפל? העיקר זה העליון והתחתון הוא הטפל, **ותולדות מה שבהם, הוא מה שבגשמיים השפלים.** הרי זה ברור לכאורה, יש גוף ויש נשמה, מה העיקר? הרוחניות או הגשמיות? הסברה הפשוטה אומרת, כיוון שהמדרגה הרוחנית היא הרבה מעבר למדרגה הגשמית, נמצא שהמדרגה הרוחנית היא העיקר והמדרגה הגשמית היא הטפל. הגדרת הדבר היא ברורה – המציאות הרוחנית היא העיקר, יש כאן שתי הגדרות בלשון הרמח"ל 'עיקר מציאות העולם ומצבו האמיתי' מה הוא 'עיקר' ומה הוא 'מצבו'? עיקר, כפשטו, מה העיקר. מצבו האמיתי, כלומר, מי הפועל ומי הנפעל, הפועל הוא הרוחני והנפעל הוא הגשמי, זה נקרא 'מצבו האמיתי', כלומר, מי מייצב את הדבר? 'מצבו' מלשון דבר יציב, 'יוציב וקיים ונכון', מצב זה דבר יציב. מי מתנועע אחרי מי? התחתון מתנועע אחרי העליון, נמצא שאין יציבותו מעצמו אלא מהעליון, אבל העליון יציב לעצמו כי הרי הוא נפעל, כלשון המשנה 'הכל צפוי', זה נקרא מצבו האמיתי. עיקר 'מציאות העולם' זה מדין עיקר וטפל ו'מצבו האמיתי' זה בגדר פועל ונפעל, יציב ומשתנה **וזה בין מה שמתחילה, בששת ימי בראשית ובין מה ששמתחדש בהתחלפות הזמנים.** בכל שית אלפי שנים ויותר על כן. **והינו, כי כפי מה שנברא מן הכוחות ההם, עצם ההיות של הכוחות, אז יש כנגד זה הגבלה בתחתון, וכפי הסיודור שנסדרו והגבולים שהוגבלו, סדר הדבר – יש את עצם כוחות הדבר, כפי שמשתלשלים למטה והופכים להיות גשמים, ויש את סדר הדבר, דוגמא ברורה, נבראו דברים ביום ראשון, וכן ביום שני ושלישי, כולם שורשים בעליון, אך סדר יציאתם, מה נברא ביום ראשון, שני וכן על זה הדרך, זה נקרא 'כפי הסיודור שנסדרו', וה'גבולים שהוגבלו', כל אחד יש לו את גבולותיו שלו. איפה הגבולים האלה מושרשים? בתחתון או בעליון? בטחיות היה מקום לומר שהרוחני הוא מופשט, והגשמי הוא המוגבל, ומצד כך – שורש הגבול מונח בתחתון ולא בעליון. אבל זאת לא האמת, כי ודאי שבעליון שורש**

הגבול, רק הגבול שמתראה בעליון הוא לפי ערכו והגבול שמתראה בתחתון הוא לפי ערכו. הגבול החומרי בחומריות והגבול הרוחני ברוחניות, אך שורש הגבול התחתון נעוץ בגבול העליון הרוחני **כך היה מה שנשתלשלו אחר כך לפי חק ההשתלשלות שרצה בו הבורא יתברך שמו**. זה מתחילת בריאתו של עולם וכפי מה שנתחדש ומתחדש בהם, כך הוא מה שנתחדש ומתחדש בשפלים. נמצא שכל חידוש בתחתון שאנו מוצאים, בהכרח שיש לו חידוש בעליון, בלשון ברורה מאוד אם אנחנו רואים למשל שאומה תחתונה נכחדה, כוונת הדבר שהמלאך העליון שלה הושפל, כי אילו המלאך העליון שלה לא הושפל, לא ייתכן שהאומה היתה נכחדת. בעומק - אין אומה שיכולה להיכחד, שבעים אומות בשורש, זאת רק השפלה עד כדי היעלמות. **אכן המציאות המצב והסדר, וכל שאר ההבחנות בכוחות, הם כפי מה ששייך בהם לפי אמיתת עניינים והמציאות והמצב והסדר, וכל שאר במיקרים בשפלים, משתלשל ונעתק, למה ששייך בהם לפי אמיתת עניינים**. צריך להבין יסוד מוסד. אע"פ שהסדר העליון הוא סדר, לא בהכרח שהסדר התחתון יהיה אותו סדר. אבל הוא מסודר על פי העליון, אך יתכן שהסדר התהפך. למה הדבר דומה? למראה. המראה הרי באה ומהפכת את הסדר, למשל - אם יש ימין, שמאל ואמצע. את מה המראה מהפכת? את הימין ואת השמאל, את האמצע היא לא הפכה. נמצא שהתחתון ודאי מושפע מהעליון, אבל לפעמים תפיסת התחתון היא להפך את העליון, אבל גם מה שהוא מהפך את העליון זה מדין היפוך עליון, אז זה לפי הסדר העליון, רק הפוך, אבל עדיין על פי הסדר העליון. הפוך זה גם נקרא לפי סדר עליון, כי את האמצע הוא לא ישנה, התחתונים הם לא תמיד מסודרים על פי הסדר העליון, אבל הם לפי היחס התחתון לסדר העליון. אם כן, ודאי שכל מציאות תחתון שאנו מוצאים, אנו מוצאים דבר ששורשו בעליון. להבין איך מציאות העליון משתלשל לתחתון - זאת סוגיית עומק החכמה שעסקו בה רבותינו. אבל בודאי כל שינוי בתחתון שאנחנו רואים, שורשו בשינוי בעליונים, מבשרי אחזה - האם רגע אחד עומד העולם במעמדו ובמצבו? הכל כל הזמן נמצא בתנועה מתמדת, מצד כך אין עליונים ואין תחתונים, הכל משתנה מעת לעת, מרגע לרגע, משעה לשעה. אין מצב של דבר שעומד. בעומק 'מצבו האמיתי' - אין דבר יציב גמור בעולם. אז מה נקרא מצבו? תנועה סדירה היא נקראת תנועה יציבה, כמו שאדם שואף ונושף, זה נקרא תנועה יציבה, לא שהוא יציב, אם הוא לא ינשום, הוא ימות, יציב, כלומר - שהתנועה שלו יציבה. אין כוונת הדבר ש'מצבו האמיתי' שהוא יציב ואין בו תנועה, אם אין בו תנועה - הוא מת. בדקות גם במת יש תנועה דקה, רק שתנועה דקה מאוד נקראת מיתה. הגדרת 'מצבו האמיתי' היא תנועה מתמדת שנפעלת באופן של סדר מסודר. עד כאן הסביר הרמח"ל את השורש על פי תפיסת הכוחות הנבדלים והכח המלאכי שמוציא אותו לפועל בשפלים שזה סוד השלשלת. שלושת הכוחות - נבדלים, מלאכים ושלשלת. עכשיו מסדר הרמח"ל את הדברים הפוך.

ד. הנה לפי שורש זה, תחילת כל ההיות למעלה בכוחות העליונים, וסופם למטה. לפי התפיסה הזאת, איפה השורש ואיפה הענף? השורש למעלה והענף למטה. כל עץ שנמצא בעולם - איך הוא נראה? השורש באדמה וענפיו עולים למעלה, לכאורה ממש הפוך. כאן יסביר הרמח"ל שהבריאה בנויה בצורה של עץ. באיזו תפיסה הבריאה בנויה בצורה של עץ? דוגמת האדם, שנאמר בו, 'וייצר את האדם עפר מן האדמה' **אמנם פרט אחד יש שיוצא מן הכלל הזה**, בלשון הרמח"ל הוא קורא לזה 'פרט אחד', אך הפרט האחד הזה בעצם מהפך את כל הבריאה כולה. שזה כל סוד תכלית הבריאה כמו שיתבאר לעיל שהוא סוד השכר שיבוא על ידי בחירה, שזה תכלית הטוב להיטיב, שתהיה הטבה שלמה. פרט אחד יש 'שיוצא מן הכלל הזה', הכלל הזה הוא שקול כנגד הכל, והוא יכול לשנות את הכל. 'כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא', והפרט הזה מלמד על הכלל כולו, כלומר שהוא משנה את כל הכלל כולו. **והוא מה שנוגע לבחירת האדם. כי כיון שרצה האדון יתברך שמו, שיהיה היכולת לאדם לבחור במה שירצה מן הטוב ומן הרע, הנה עשהו בלתי תלוי בזה בזולתו**. מה נקרא זולתו? כוחות העליונים, ואדרבה, נתן לו כח להיות מניע לעולם עצמו ולבריותיו, לעולם עצמו - כאן בעולם התחתון וגם בעולם העליון, **כפי מה שיבחר בחפצו**. נמצא שכח הבחירה פועל מתתא לעילא, ישנם שני כוחות שרשיים הפכיים מאוד בעולם, יש את עצם הכח שנקרא כוחות ומלאכים ושפלים, שמצד כך הסדר הוא כוחות ומלאכים ושפלים מלעילא לתתא כשלשלת. ויש סדר של פעולה שהאדם פועל מלמטה למעלה, ומכח פעולתו הוא גורם שינוי בכוחות, במלאכים ובשפלים. הוא מניע את כל השלשלת הזו, כמו שאומר הנפש החיים 'חלק ה' עמו, יעקב חבל נחלתו', חבל הוא משולש, שיש בו שלושה חוטים, כאשר הוא מנענע את החבל למטה - החבל מתנועע למעלה, זה חבל נחלתו, נמצא שאת כל השלשלת הזו שהיא חבל, שהיא שלושת הכוחות, מי מניע אותם? **הבחירה התחתונה**, יש כאן יסודות עמוקים מאוד. התפיסה הפשוטה היא שהעליון הוא עליון על התחתון. מדין בחירה, מי יותר גדול? התחתון גדול מן העליון. אלו הם שני כוחות הפכיים שנמצאים בבריאה. בעומק, זאת ההבחנה שנקראת כנגדו, זה שורש המלחמה הפנימית שמונחת בעולם. בעומק הדק - מה שבתחתון יש כח לבחור זה מחמת שבעומק הוא מצרף עליון לתחתון, זה סוד אדם שיש בו נשמה בגוף, זה לא שהתחתון מעצמו מניע את העליון. אלא מכח הנשמות בגופים המניעות את הכוחות העליונים והמלאכים. אילו היתה רק מציאות של חומר בלי נשמה, לא ייתכן שהחומר השפל יניע את הכוחות והמלאכים, אך מאחר ובאותו החומר מולבשת גם נשמה, והכוחות הרוחניים מחולקים לשניים שהם שלושה, לנשמות ונבדלים. והנבדלים מתחלקים לכוחות ומלאכים. אז בעומק - מי מניע את מי? הנשמה את הכוחות והמלאכים או להיפך? הביחירה התחתונה היא צירוף של השפל עם הנשמה, ומצד כך היא מניעה את הכוחות והמלאכים. לו יצויר שהיה רק חומר תחתון, ודאי לא היה בכחו להניע

את העליונים, הם הכוחות והמלאכים. נמצא שיש כאן שני שורשים עמוקים מאוד בכל מציאות הבריאה, האם הבריאה עניינה תנועה למעילא לתתא או תנועה מתתא לעילא? **ונמצאו בעולם שתי תנועות כלליות הפכיות: האחת טבעית מוכרחת, סדרה מלעילא לתתא והשניה בחיריית.** להבין ראשית כל, אלא שני סוגים של כוחות, לא רק שהאחת סדרה מלעילא לתתא והשניה מתתא לעילא, אלא יש כאן שתי מהויות שונות בתכלית השינוי, בשתי מהויות של תנועות הקיימות בבריאה. להבין, כל הבריאה היא סוד התנועה - אם אין תנועה, אין בריאה. הבריאה היא כולה מערכת מתנועת, זאת מציאותה. זה תהליך שיוצא ממקום אחד והולך למקום אחר. התהליכים האלה יש להם שני שורשים, שהם שני אופני תנועה - בראשית - שתי ראשיות - שני כוחות המניעים את ימות עולם. מהם שני הכוחות? 'האחת טבעית מוכרחת והשניה בחיריית'. הגוף של האדם, הוא נקרא טבעי, מכיוון שהוא משתלשל מהכוחות, דרך המלאכי ואל השפלים, כמו דומם וצומח, מעין כמו בעל חי שכמעט ואין לו בחירה כפי שמבואר בדברי רבותינו, על אותו המשקל כן גוף האדם. כל זה מצד התפיסה של השלשלת - כוחות, מלאכים, שפלים. השניה היא בחירית, מכח רוח האדם שהוא כח הבוחר, נמצא שהאדם מונח משני כוחות, מדין גופו - מכח טבעי. מדין רוחו - מהכח הבחירי. אך להבין, שני הכוחות האלה מניעים אותו. לא שיש לו גוף ורוח בלבד, אלא שבתוך האדם ישנם שני כיווני תנועות שמתהלכים בקומת האדם. האחד טבעי - שמתגלה מכח הגוף ששורשה במלאכי ששורשה בכוחות העליונים, הם הנקראים הנבדלים. והשני הוא כח הרוח שנמצא באדם שהוא התנועה הבחירית המונחת בתוכו. כאשר האדם בוחר, עליו להניע את הכח הבחירי ולגלות אותו בכח הטבעי, ואז הוא הופך להיות טבעי. מי שלא משתמש בכח הטבעי, אז כל ימיו מלחמה על כל פרט. **האחת מלמעלה למטה, שזה מכח הטבעי, ודרך הטבע מלעילא לתתא, והשניה מלמטה למעלה שזה כח הבחירי המונח באדם, בלשון כללית זה נקרא מעשה בראשית ומעשה מרכבה, מעשה בראשית הוא מלמעלה למטה, ומעשה מרכבה, להרכיב דברים, זה מלמטה למעלה. המוכרחת היא התנועה שמתנועעים השפלים מהכוחות העליונים באמצעות הכח המלאכי, כמו שהוכר לעיל שזאת השלשלת, והנה הוא מלמעלה למטה. הבחירית הוא מה שהאדם מניע בבחירתו, כלומר, הוא מחדש כח של תנועה שונה, רב בני האדם לא נמצאים בנקודת הבחירה מאחר והתנועה מלעילא לתתא היא הגלויה אצלם, אם אדם לא מניע באופן מתמיד תנועה של מלתתא לעילא, אז הוא לא מוני במערכת התנועה הבחירית, זה לא רק בחירה בין טוב לרע, עליו להניע. משל למה הדבר דומה, ישנו רכב והאדם לא הכניס את המפתח, אז הרכב לא נוסע. מה קורה בשעה שהוא בסכנה ועליו לזוז? הוא עומד במקום, הוא לא מונע חייבים להניע, שמציאות התנועה הזאת תהיה גלויה תמיד, פעם משתמשים על הכח הטבעי ופעם עם הכח הבחירי, כפי הצורך, אך הכח הזה ככח - הוא מניע בבחירתו - עליו להיות מונע וגלוי. **והנה מה שהוא מניע, אי אפשר שיהיה אלא גשם מן הגשמיים, האפשרות לבחור היא ודאי רק מכח הנשמה שיכולה לשלוט על הכוחות ועל המלאכים, כי גוף חומרי אינו יכול לשלוט כי הוא משתלשל כאמור מן הכוחות והמלאכים, אך האם הנשמה עצמה יכולה לבחור? לא. נשמה בעומק לא יכולה לבחור כי אין מלחמה בין הנשמה לכוחות והמלאכים. המלחמה היא בין הנשמה והכוחות והמלאכים על השפלים, להבין את עומק המלחמה, אין מלחמה בין מלאכים לנשמות. אלא בין המלאכים והכוחות לנשמות על מה? על השפלים. מי יניע את השפל? האם כח עליון ומלאכי הוא שיניע את השפל או שהנשמה היא זו שתניע את השפל. משל למה הדבר דומה? יהודה ויוסף ובנימין בתווק, המלחמה אינה מלחמה ישירות בין הנשמות למלאכים והכוחות, אלא מלחמה כיצד יונהג השפל, המלאך הוא משורש הכוחות רוצה להניע את הדבר באופן אחד. והנשמה רוצה להניע באופן אחר. אפילו אם שניהם רוצים להניע לאותו מקום, אך הנשמה מניעה מכח הבחירי שבאדם והכוחות והמלאכים מניעים מכח ההשתלשלות שבו, הוא הכח הטבעי שמונח בו. זה לא רק שבנשמה אין בחירה. הבחירה היא רק איך להניע את השפל, זאת כל הבחירה שיש. הגדרת הבחירה - האם להניע את השפל על פי הכח הטבעי או להניע את השפל על פי הכח הבחירי. זאת לא בחירה לעצמה. מדוע מעומק לנשמות אין בחירה? כי כל הבחירה היא רק איך להניע את השפל, אין בחירה אחרת. **כי האדם גשמי ומעשיו גשמיים. אבל מפני הקשר והצטרפות הנמצא בין הכוחות העליונים והגשמיים, כאשר הנשמה מניעה את החומר, מלבד המחלוקת בין הנשמה לכוחות מי יניע, ישנה מחלוקת איזה סוג תנועה יפעל בחומר. אם הכוחות והמלאכים יניעו את החומר, תפעל בו תנועה טבעית מלעילא לתתא. אך אם תניע הנשמה את החומר תפעל בו תנועה בחירית מתתא לעילא. יש כאן יסוד עצום, אם התנועה היא מלעילא לתתא - אז מי שולט על מי? הכוחות והרוחניים שולטים על השפל. אך אם מכח הנשמה מקבל השפל תנועה של מתתא לעילא. אז מי שולט על מי? השפל שולט על הכוחות ועל המלאכים. כאן מבינים את עומק המלחמה. אם הנשמה תניע את החומר אז היא שולטת גם על הכוחות והמלאכים. מדוע? כי היא נותנת כח בגוף השפל לפעולות תנועה מלתתא לעילא, ואם היא פועלת מלתתא לעילא, אז לא הכוחות והמלאכים הם שיניעו את השפל, אלא הגוף השפל הוא שיניע את העליונים. כאן בעומק מונחת נקודת הבחירה, נקודת המלחמה. יש כאן תפיסה שורשית מאוד מהו עומק המלחמה, בהבנה פשוטה מאוד ישנה מלחמה האם לעשות מצוה או חס ושלום לעבור עבירה. זה אמת. אך להבין את שורשי הכוחות הפועלים. משל למה הדבר דומה, אדם מגיע למדינה ורואה שני חיילים נלחמים. אך עליו להבין, מה מניע אותם? יש כאן שני צבאות. ומה מניע את הצבאות? שיקולים מדיניים כלכליים וכו'. להבין מה התנועות שעומדות מאחורי אותה מלחמה, המלחמה בפועל עומדת לנגד עינינו - האם לעשות את המצוה או חס ושלום להיפך. אבל שורשי הכוחות שהם שורשי המלחמה הם מלחמות בשורשי כוחות התנועה. זאת בעצם המלחמה שיש בכל ימות עולם, איזה תנועה מניעה את העולמות? האם תנועה של מלעילא לתתא או תנועה של מלתתא לעילא. זאת מחלוקת היסוד של הבריאה. **הנה בהתנועע הגשמי, יגיע בהמשך ההתפעלות אל הכח העליון שעליו. מהו הכח שעליו? הם הכוחות והמלאכים ונמצאת התנועה הזאת מלמטה למעלה הפך הטבעית המוכרחת שזכרנו. ואולם צריך שתדע, כי גם האדם בעצמו, אין כל********

מעשיו בחיירים. כאן הרמח"ל מעמיד יסוד ברור מאוד, ראשית כל כמו שחודד לעיל, כפי ההבנה השטחית - כל התנועה שיש באדם היא רק תנועה בחירות. ומר הרמח"ל להדיא לא. 'כי גם האדם בעצמו, אין כל מעשיו בחיירים', אז לפי השלון שהוזכר, זה לא רק שאין כל מעשיו בחיירים, אלא הגדרת הדבר, שיש שתי תנועות המונחות בתוכו. אם כל מעשיו היו בחיירים, היתה מתגלה אצלו תנועה אחת בלבד, אך כיוון שאין כל מעשיו בחיירים, מתגלות בו שתי תנועות, זה שנקרא 'עזר כנגדו', שתי תנועות שורשיות בכל מערכת הנפש. מלעילא לתתא - טבעית. מלתתא לעילא - בחירות. **אבל יש מהם שיהיה מצד בחירתו, ויש אחרים שיסובב להם מצד גזרה עליונה, לשכרו או לענשו, וכמו שמבאר במקומו בסיעתא דשמיא.** כלומר, יש מעשים שהם אינם מחלקי בחירתו. צריך להבין שהגדרה הזאת - החלקים שאינם בבחירתו - מתחלקת לשני חלקים, יש חלק של דבר שאינו בבחירתו, זה מה שקרוי בגמרא 'מזל שעה', זה האופן בו נבראו שורשי הנשמות. הקב"ה ברא נשמות, כל נשמה ונשמה נבראה בזמן מסוים, כמו שאומרים רבותינו, זמן בגימטריא אדם ובהמה, זה צירוף מדרגת הנשמה והגוף, ומצד כך יש לו חלק שלו בשורשו, החלק הזה לא ניתן לשינוי, יסוד מוסד בדברי רבותינו - שורש נשמתו זה הוא. יש להבין ברור את הגדרת הדבר, יש מציאות שנקבעה בששת ימי בראשית, כמו ששמים לעולם לא יהפכו להיות ארץ וארץ לא תהפוך להיות שמים, 'ביום עשות אלהים ארץ ושמים', זאת בריאתה. על אותו משקל, יש שורשי בריאה, יש דומם, יש צומח, יש חי, יש מדבר, זה סדר בריאתו של עולם. על אף שבדקות בדברים האלה גם יש לשונות חז"ל שדברים מתחלפים. אבל כהגדרה שורשית, אלה הם הכוחות שנבראו שאין להם תחלופה. זה כח אחד שאין בו לאדם בחירה. משל למה הדבר דומה? שאדם ירצה לבחור להיות מלאך. אין כזו בחירה. ראובן לא יכול להיות שמעון, שמעון לא יכול להיות לוי וכן על זה הדרך. חלק שני שלא ניתן לבחירתו של אדם - כמו שכותב כאן הרמח"ל 'ויש אחרים שיסובב להם מצד גזרה עליונה, לשכרו או לענשו' אחרי שהוא חטא בחטא מסוים, ישנם דברים שאינם ניתנים לבחירה. משל למה הדבר דומה? אדם עבר עבירה שחייבים עליה מיתת בית דין בעדים והתראה. מגיע אותו אדם לבית הדין וצועק 'עשיתי תשובה', עונים לו 'יפה מאוד'. על אותו משקל, אדם הראשון, כאשר הוא חטא, עשה תשובה כדברי חז"ל - 'מזמור שיר ליום השבת', שבת מלשון שב, תשובה, למד מקין שעשה תשובה. תשובתו נתקבלה או לא? נתקבלה. אבל עדיין העונש בעינו עומד. על זה מדבר כאן הרמח"ל מצד 'גזרה עליונה, לשכרו או לענשו'. יש דברים שנפעלו בבריאה שנפעלו כבר מכח מעשיו. לעיל דיברנו שיש דברים שאין בהם בחירה שהם שורשי הבריאה, בחלקים הללו לעולם לא היתה ולא תהיה בחירה. אולם יש שני, שמעיקרא היתה לאדם בחירה בדבר, אך אחרי שהוא בחר בצד אחד, כבר אין לו בחירה גמורה להפוך את הצד הזה לגמרי. התשובה תתקבל אך העונש בתקפו עומד. בשלון עמוקה - עונש, כמו שאומרים רבותינו, זה סדר תהליך הטהרה שאדם עובר על מנת שתשובתו תתקבל. אבל הבחירה אם כן היתה יכולה לחול על אותו דבר, אחר לאחר בחירת האדם בצד אחד, אינה חלה ונעתקה ממנו, מעין מה שנאמר בפרעה, אחרי שבע מכות, שהקב"ה הכביד את לבו וניטלה בחירתו. דבר זה קיים אצל כל אדם בדקות, שלאחר שהוא חטא, אפילו עשה תשובה, אין לו בחירה לתקן את הדבר באופן שלם. זה החלק השני בו אין בחירה לאדם. להבין, החלק הראשון הוא חלקי שורשי הבריאה שם אין לאדם בחירה, זאת מציאות שהיא לאו בר שינוי. החלק השני, מעיקרא היתה לו בחירה, אך בבחירתו הוא שינה את הדבר, אז השכר והעונש מוכרע. החלק הזה עצמו מתחלק לשני פנים. היסוד הזה כידוע מביא אותו הרב דסלר בהרחבה, שיש שלושה חלקים באדם: למטה מנקודת הבחירה, למעלה מנקודת הבחירה ונקודת הבחירה. למעלה מנקודת הבחירה זה דבר שאין לו אפשרות לבחור בו בטוב. למטה מנקודת הבחירה זה דבר שהוא לא עומד כנסיון לבחור את הרע. נקודת הבחירה זה שני הצדדים. זה עומק לשון הרמח"ל באותו שורש של שכר ועונש לשתי הקצוות. כלומר, דבר שיש לאדם בחירה בו - יש חלק שלמעלה מבחירתו וחלק שלמטה מבחירתו. מה גרם לזה שחלק זה הוא למטה מבחירתו? או שזה בשורש בריאתו או שבחירתו גרמה לו. אז מצד אחד זה נקרא 'שכרו' בלשון הרמח"ל, זאת ההגדרה החיצונית. ובהגדרה הפנימית זה החלק שהיתה בו בחירה, אך בבחירתו הוא סילק את הבחירה. כדוגמת אדם שיש לו ממון, והוא חושש שבשעת רפיון חושים הוא יוציא אותם שלא כדרכו, הרי שהוא מפקיד אותם בכספת ונותן את המפתח ביד אחר. אז מצד כך הוא מסלק את בחירתו, אך זה בבחירתו. זאת דוגמא ללמטה בבחירתו. במגביל ללשון הרמח"ל זה נקרא 'שכר', והחלק העליון שבו אין לו אפשרות לבחור בטוב, זה דקות נקודת ה'עונש' שבדקות זה אותו שורש. אם כן אבל בשורשים אלה הם שני החלקים שאין לאדם בהם בחירה. בתנועות נפש האדם מונחות שתי התנועות הללו, תנועה של בחירה ותנועה טבעית. **ואולם, במה שהוא נמשך אחר הגזרה שעליו, יהיה משפטו כשאר ענייני העולם שתנועתם מלמעלה למטה כפי מה שיניעום הכוחות העליונים. ובמה שמצד בחירתו תהיה תנועתו מלמטה למעלה וכמו שבארנו.**

ה. והנה, סידר האדון ברוך הוא, שכל העניינים אשר תפל בהם בחירתו של האדם, יגיעו להניע בתנועה הבחירית את הכוחות ההם, נמצא שהבחירה פועלת שאותה השלשלת שתנועתה היתה מלעילא לתתא מונעת עתה על ידי הבחירה ותנועתה הפוכה - מלתתא לעילא. אם זה לא היה בסוד שלשלת, אז התחתון לא יכול היה להניע את העליון. אך מכיוון שבסוד השלשלת, התחתון מניע את העליון, נמצא שסיבת ההשתלשלות מלעילא לתתא, שהתחתון נע אחרי העליון הפכה להיות הסיבה שהעליון ינוע אחרי התחתון, וכן חוזר חלילה, הטבעיות שנוולדת מהבחירה, בסוד פירותיהם ופירות פירותיהם, זה החלק הטבעי שנפעל מהחלק הבחירי, שהתחתון הניע את העליון, והעליון חוזר ומניע את התחתון זה פירות פירותיהם, זה כמו כח כוחו, הרי הוא הניע רק את התחתון, התחתון מניע את העליון, וחוזר העליון ומניע את התחתון, זה כוחו וכח כוחו וכח

כוחו עד אין סוף, משל לאדם שהוליד בן אחד, ולכן הזה נולדו בנים עד סוף כל הדורות כולם, אז כולם מצטרפים למצוות פרו ורבו הראשונה שלו, וכמו כן בתפילה, שעיקרה מלתתא לעילא. **באותו השיעור והמדרגה שחקק להם.** כלומר, באותו שיעור ומדרגה שהשתלשל השפל מהמלאך ומהכח, חוזר התחתון ומעורר את העליון. כפי ערך השלשלת מלעילא לתתא, כך ערך התנועה מלתתא לעילא. **והינו כי לא מעשיו לבדם יניעום,** כאשר האדם פועל למטה, לא רק מעשה בלבד **אלא אפילו דיבורו ואפילו מחשבתו.** הרי בקומת האדם הסדר הוא מלעילא לתתא - מחשבה, דיבור ומעשה. כאן הרי מדברים בתנועה של מלתתא לעילא. בעומק, אם אין לו תנועה של מעשה הוא לא יכול להניע דיבור ואם אין לו תנועה של דיבור הוא לא יכול להניע מחשבה. הבחירה בנויה הפוך - מלתתא לעילא. המעשה הוא השורש ועל גביו רוכב הדיבור ועל גביו רוכבת המחשבה. **אך שיעור התנועה ומדרגתה, לא יהיה אלא באותו הגבול שגזרה והגבילתה החכמה העליונה.** הגבול של הדברים נפעל באופן כללי על פי שני כוחות, לפי כח הבחירה שלו והוא נפעל לפי כח השפל בו הוא פועל. הבחירה - אם הבחירה שלו היתה בחירה קטנה או גדולה, בחשק או בקטנות המוחין וכן על זה הדרך כפי עומק ערך בחירתו כך עומק הכח המניע, אבל כפי ערך מה שהוא פועל בו - זאת גם תולדת הדבר. משל למה הדבר דומה? יש נגר שבונה שולחן. כדי שהשולחן יצא טוב נצרכים שני תנאים, כפי ערך הנגר וכפי ערך העצים איתם הוא עובד. אף כאן, כפי ערך הכח הבוחר וכפי ערך השפל שבו הוא פועל - כך הוא מניע את המלאך ואת הכוחות העליונים.

ו. ואמנם, אחר התנועה הבחירית, תמשך בכח תנועה מוכרחת הפועלת מלעילא לתתא. כי כיוון שהתנועה הכוחות העליונים מצד האדם מתתא לעילא דרך השפלים המלאכים והכוחות, הנה יחזרו ויניעו בתנועה הטבעית את השפלים המשתלשלים מהם, שוב מלעילא לתתא. נמצא שבהכרח, כל תנועה בחירית מולידה תנועה טבעית, במתן תורה, אמרו 'נעשה ונשמע', חזר הקב"ה וכפה עליהם הר כגיגית, שואלים בתנחומא ובתוספות, מה צורך היה בכפייתיה כגיגית לאחר שאמרו 'נעשה ונשמע'?, על פי סוגייתנו - ברור מאוד, כל תנועה בחירית, מה היא מולידה? תנועה טבעית שהיא הכרחית. לכן כשאמרו 'נעשה ונשמע' - מה הולידה הפעולה? כפה עליהם הר כגיגית. כל תנועה בחירית מולידה תנועה טבעית, התנועה הבחירית מלתתא לעילא. התנועה הטבעית מלעילא לתתא. הם אמרו 'נעשה ונשמע' - נעשה ונשמע, מלתתא לעילא, כמו שהזכרנו, מעשה דיבור ומחשבה, בזה הסדר, לכן הם הקדימו נעשה לנשמע. שאלו המלאכים 'מי גילה רז זה לבניי? למה הם שאלו? כי המלאכים בשעה הם פועלים הם פועלים מלעילא לתתא, אך את התפיסה מלתתא לעילא אין למלאכים, שאלו המלאכים 'מי גילה רז זה לבניי?', כי התנועה הזאת מה היא פועלת? שבכח בני אדם להשפיע על המלאכים. כל תנועה בחירית מולידה תנועה טבעית, ולפי לשון חז"ל הידוע 'מצווה גוררת מצווה', מה הבנת דרי חז"ל על פי מה שנתבאר? מצווה בחירית גוררת בעקבותיה מצווה טבעית. זה נקרא שכר מצווה מצווה, שאני מקבל שכר גם על המצווה הטבעית, שתיוולד מהכוחות שהשתלשלו למלאכים שהשתלשלו לשפלים, כי אם מעיקרא זה היה נפעל מהכוחות למלאכים ולשפלים, הוא לא היה מקבל שכר. שכר מצווה מצווה - שגם על המצווה שמכאן ואילך תיפעל מהכוחות שהשתלשלו למלאכים ולשפלים - הוא יקבל שכר. כי הכח הזה נפעל תחילה מלתתא לעילא. לפי זה, יש להבין עמוק מאוד. בעצם, יש לאדם בחירה אחת שורשית. סדר הגלגל שהאדם פועל בתוכו, הוא פועל מבחירי לטבעי, שמוליד שוב בחירי וחוזר חלילה. לפי זה יש להבין עמוק מאוד, בעצם יש לאדם בחירה אחת שורשית, שהיא יכולה להניע גלגל ימות עולם לעולם. כאן מושרש בעצם שורש כל הבחירות כולן שהאדם הראשון בחר, כמובן שיש לנו בחירה להפוך את הבחירה, אך כאשר האדם בוחר בצד האחד כל הזמן, אז כל הזמן הבחירות הללו מושפעות מהבחירה הקודמת וחוזר חלילה לעולם, כאן בעצם מונח כל הגלגל. **ואולם יש בכל העניינים האלה חוקים פרטים רבים, כפי מה שגזרה החכמה העליונה בעומק עצתה, היותו נאות לבריאתו ושיעורו הדברים בשיעורים רבים, בין בהגעת התנועה מהאדם לכוחות לא באופן ישיר אלא בסוד השלשלת כמו שבואר, בין בהגעת התנועה מהכוחות לשפלים** בין אם מלעילא לתתא מעיקרא ובין אם מלעילא לתתא הנפעל מכח בחירתו וחוזר מלעילא לתתא. **ועל פי הרזים העמוקים האלה, סובבים כל גילגולי הנהגתו יתברך שמו בכל מה שהיה ושיהיה.** עד כאן התבאר בקצרה ממש סדר כוחות הבחירה, אם בתחילת הספר הסביר לנו הרמח"ל שתכלית הבחירה היא להיטיב, ודרך ההטבה היא בחירה, כאן אנחנו מתחילים לקבל פנים יותר פנימיות לכח הבחירה שמניע את האדם. מהו סדר כוחות הנפש המניעות את בחירתו של האדם.

- [דרך השם תשע"ב] 1]

Source: <http://bilvavi.net/shiur/חלקאפרקה-036-ספרדרהשם-036>

Links

[1] <http://bilvavi.net/derech.hashem>